

شاشیین ئاخفتنی: شروقه و پولینکر (گۆفرا به هیدینی وهکی نمونه)

(PP.279 -298)

د. شیرزاد سهبری عهلی
فاکولتیا زانستین پهروه دهی
زانکویا دهوک
sherzad_arts@yahoo.com

د. عهبدولسهلام نهجه دین عهبدوللا
فاکولتیا زانستین مرۆفایه تی
زانکویا زاخو
abdulsalambnavi@gmail.com

میژووی وهرگرتن: 2015/08/23

میژووی قبولکردن: 2015/11/30

پوخته:

(شاشیین ئاخفتنی) ئەو شاشیین نه بهردهوامن کو ب شینوهیهکی ئاسایی لدهف هه می ئاخفتنکه رهکی دهینه دیتن. پێژا وی ژ کهسهکی بۆ کهسهکی دی و لدویف دۆخی توورهی، ترس، وهستیان و... هتد دهینه گوهورین. فهکوله پیکولی دکهن بزائن، کا ئه ری ئەف شاشییه لدویف چ مۆدیله کی کاردکهن و لدویف وی مۆدیلی ژێ بزائن ئەف شاشییه کهنگی و چهوا روی ددهن. ئەف فهکولینه لژیر نافونیشانی ((شاشیین ئاخفتنی: شروقه و پولینکر - گۆفرا به هیدینی وهکی نمونه))، پیکولی دکهت شاشیین ئاخفتنا پۆژانه یا ئاخفتنکه رین زمانی کوردی نیشانددهت و جۆر و مۆدیلین وی دهستیشانبکهت. فهکولین لدویف پێبازا وهسفی هاتییه ئەنجامدان و پشت ب بکارهینانا شیوازی ئاماری د دیارکرنا جۆر و پێژا هه شاشیهکی هاتییه وهرگرتن. نمونه ژ ئاخفتنا پۆژانه یا دهفرا به هیدینان هاتییه وهرگرتن، بۆ قی مه بهستی ژێ گوهدارییا ئاخفتنا خه لکی و کهنالین تهله فزیونی هاتییه کرن. فهکوله رشیان بگه نه فان ئەنجامان (شاشی لدویف مۆدیله کا دیارکری روی ددهن و ئەم دشیین وان یاسایین ئەف مۆدیله لسه ر دچن دهستیشانبکهین). ههروهسان (د ناف شاشیین کومکریدا، شاشیین سینتاکسی و واتایی ب پێژا (51.06) ل پلا ئیککی و شایین دهنگی ب پێژا (34.39%) ل پلا دوویی دهین. د ناف شاشیین سینتاکسی و واتاییدا، شاشیین (جهنشینییا په یفی) ب پێژا (19.85) ل پلا ئیککی دهین و د ناف شاشیین دهنگیدا، شاشیین (پیکگوهورینا دهنگی) و شاشیین (پاشفه چوونا دهنگی) ب پێژا (8.86) ل پلا ئیککی دهین. دهسته وازه گرنگه کان: شاشیین ئاخفتنی، زمانقانییا دهروونی، به ره مهینانا ئاخفتنی، پلانا زمانی، چاقدیری کرنا ئاخفتنا خو.

پیشه کی:

1- نافونیشانی فهکولینی:

هف فهکولینه لژیر نافونیشانی ((شاشیین ئاخفتنی د ئاخفتنا پۆژانه یا زمانی کوردیدا))، پیکولی دکهت شاشیین ئاخفتنا پۆژانه یا ئاخفتنکه رین زمانی کوردی نیشانددهت و جۆر و مۆدیلین وی دهستیشانبکهت.

2- گرنگییا فهکولینی:

گرنگییا ئەفقی فهکولینی د ئەوی چه نیدیایه، کو:

- شاشیین ئاخفتنی ب بیا فهکی زمانقانییا دهروونی، واته زمانقانییا کارهکی دهینه هژمارتن. ئەف بیا فه د زمانی کوردیدا هه تا نها گرنگی پێ نه هاتییه دان.
- (گووتن) د چه ند قوناغاندا به ره مه دهیت و هه ر قوناغه ک ژێ گریډای ئاسته کی شروقه کرنا زمانیه، شاشیین زمانی دشیین زانیاریین گرنگ لسه ر چه واتیا کارکرنا فان قوناغان بدهنه مه.
- شروقه کرنا شاشیین ئاخفتنی، زیده باری شروقه کرنا قوناغین به ره مهینانا ئاخفتنی، قوناغا لیژفرین یان راستفه کرنا ئاخفتنی ژێ شروقه دکهن.

3- پرسیارین فهکولینی:

فهکولین پیکولی دکهت به رسقا فان پرسیاران بدهت:
1. شاشیین ئاخفتنی چنه؟

2. چەند جۆر هەنە؟
3. ئەرێ لدویف مۆدیلەکا دیارکری روی ددەن؟
4. ئەرێ ئەم دشیین قان مۆدیلا دەستنیشانیکەین؟
5. ئەو یاسا کیژکن کو ئەف مۆدیلە لسهەر دچن؟

4- پێبازا فەکۆلینی و کۆمکرنا نمونان:

ئەف فەکۆلینە لدویف پێبازا وەسفی هاتییه ئەنجامدان و پشت ب بکارهینانا شیوازی ئاماری د دیارکرنا جور و پێژا هەر شاشیهکی هاتییه وەرگرتن. نمونە ژ ئاخفتنا پۆژانەیا دەقەرا بەهیدینان هاتییه وەرگرتن، بۆ قی مەبەستی ژ داخواز ژ (20) قوتابیین کچ و (20) قوتابیین کورپین زانکۆیا زاخو هاتەکران، وان شاشیین زمانیین ل مالی و یان ل هەر جەهەکی دی تووش دبن، کۆمبەکن و بۆ فەکۆلەران بینن، ئەف ماوێه ژ (2015/3/1) هەتا (2015/6/1) فەکیشا. جەهێ ئاکنجیبوونا قان قوتابییان باژیری زاخو و ژیی و وان ژ (19) هەتا (24) سالی بوو.

5- نافەرۆکا فەکۆلینی:

ئەف فەکۆلینە ژ پێشەکی و دوو پشکان پیکهیت. د پشکا ئیکیدا بەحسی چارچووقی تیوری (بەرهمهینان و تیگههشتنا ئاخفتنی، شاشیین ئاخفتنی، شروقهکرنا شاشیین ئاخفتنی، هۆکاری شروقهکرنا شاشیین ئاخفتنی، پرۆسا پەيوەندیکرني و بەرهمهینانا ئاخفتنی) هاتییه کرن. د پشکا دوویندا ئامارا شاشیین ئاخفتنی، جور، مۆدیلا و پێژا هەر شاشیهکی هاتییه نیشانەدان.

پشکا ئیکي

چارچووقی تیوری فەکۆلینی

1- زمانقانییا دەروونی: بەرهمهینان و تیگههشتنا ئاخفتنی

1-1- زمانقانییا دەروونی – psycholinguistics

زمانقانییا دەروونی پیکولی دکەت بزانیات کا چەوا زانیان زمانی د هۆش/ میشکی ئاخفتنکەریدا دهیتە بکارهینان، چەوا ئەف زانیارییه د بەرهمهینان و تیگههشتنا ئاخفتنیدا دهیتە بکارهینان، و چەوا ئاخفتنکەر فیری قان شیانا دبن(ادریان اکماجیان ، 1382 ، 407-408). کەواتە زمانقانییا دەروونی بەرسقا سی پرسیاران ددەت:

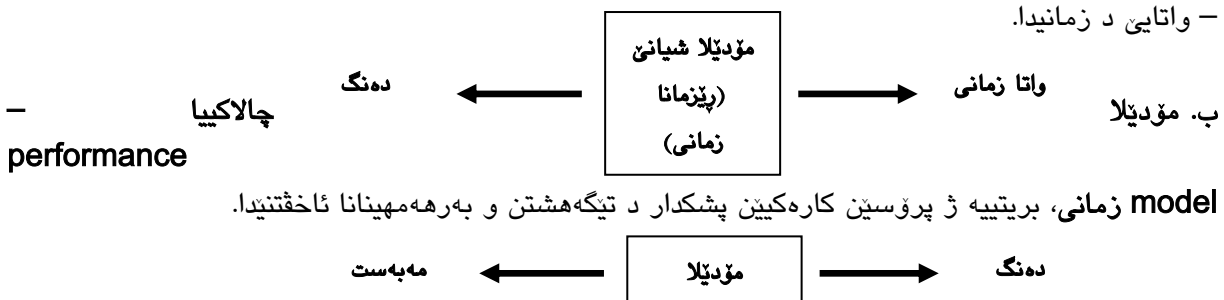
1. مرۆف لدویف کیژ پرۆسهیین هۆشی گوه لی دبیت؟ ئەوا گوه لی بووی چەوا تیدگههیت؟ و ئەوا گوه لی بووی چەوا ژبەر دکەت؟

2. مرۆف لدویف کیژ پرۆسهیین هۆشی ئاخفتنا خو دەر دبیریت؟

3. زارۆک بۆ فیروبوونا دانوستاندنی (تیگههشتنا ئاخفتنی و بەرهمهینانا ئاخفتنی) کیژ قوناغان دەر باز دکەت؟ (سید محمد ضیاء حسینی ، 2010 ، 163).

(چومسکی) بۆ فیروبوونا و بکارهینانا قان شیانا باسی سی مۆدیلا دکەت(ادریان اکماجیان ، 1382 ، 407-408):

أ. مۆدیلا شیانا – competence زمانییا ئاخفتنکەری، بریتییه ژ زانیاریین ئاخفتنکەری لدور پەيوەندییا فورم – واتایی د زمانیدا.

model زمانی، بریتییه ژ پرۆسین کارهکیین پشکار د تیگههشتن و بەرهمهینانا ئاخفتنیدا.

1-2-2- شاشیین مالاپروپیزم – Malapropism

دهمى داخواز ژ ئاخفتنكه رین زمانى ئنگلیزی دهیته کرن کو په یفا (sextant) بلیفکهن، ئەو په یقین وهکی (sexton, sextet, secant) دبێژن. ئەف شاشییه ب (مالا پروپیزم – Malapropism) دهینه بناڤکرن. ئەف زارافیه ژ ناڤى که سایه تییه کا شانویى بناڤى (خانما مالاپروپ) هاتییه وەرگرتن، قى خانمى د شانویا (ههڤرک – Rivals) به رهه مى (Richard Brinsley Sheridan) دا (په یقین نیزیکی ئیک) ب شاشییه بکاردهینان و بقى رهنگی دیمه نین ب کهنى دئاڤراندن. شاشیین مالاپروپیزم گه لهک جوړ هه نه و وهکی یاریکرنهک بریکا زمانى و ئاڤراندنا دوخین ب کهنى دهیته بکارهینان، کهواته ژبلى ب شاشى بکارهاتنى، گه لهک کهس ب مه بهست ژى بکاردهین. (Wikipedia, the free encyclopedia , Malapropism, 2015/8/1)

بۆ نموونه:

- (1) مامۆستا: ب په یفا (قوتابى) رسته یه کى چیکه.
  - قوتابى: شقیدی بابى من دهیکا من قوتابى.
  - (2) پرۆسه یه کا پیشکه قتییه ← پرۆسه یه کا پیشکه ستییه
  - (3) مامۆستایى ریزمانى: (رسته) چیه؟
  - قوتابى: ئەوه یا جلکا لسه ر دهه لاویسن.
  - (4) کهسى ئیکى: دلئ منى ب قى هه ژاریقه.
  - کهسى دوویى: دلئ ته ب ویقه چ دکهت؟
  - (5) کهسى ئیکى: نه رهڤه، ئەڤه ئەز هاتم دهرمانى ته بدهمه ته.
  - کهسى دوویى: پیندڤى ناکهت من نوکه دهرمانى خو یی ڤه خواری.
  - (6)
- کهسى ئیکى بۆ خو تووتییه کى کرى و یی دبه ته مال.
  - کهسى دوویى: چهوانى، ئەڤه تووتییه؟
  - کهسى ئیکى: پا..نه.. ئەڤه مریشکه منى فۆتۆشاپ کرى.

1-2-3- شاشیین زمانى – slip of tongue – یان شاشیین ئاخفتنى – Speech errors

هندهک شاشیین دى هه نه کو تیدا دهربرینن تیکه لوپیکه ل به رهه مدهین، بۆ نمونه (the thine sing) ل شوینا (the sign thing) دهینه گووتن. ئەف جوړى شاشیى ب (سپوونریزم – spoonerism) ژى دهینه نیاسین. ئەف زارافیه ژ ناڤى (ویلیام ئسپوونەر – William Archibald Spooner) سه روکى ئیک ژ کولیژین ئاکسفۆردى هاتییه وەرگرتن، چونکى ئەو د ئاخفتنا خودا گه لهک تووشى ڤان شاشیین زمانى دبوو، پرانییا شاشیین وی ژ جوړى لیکگوهورینا جهی دهنگان بوون (جورج یول، 1384، 188).

بۆ نموونه:

- سبجهت (ل شوینا) سبجهت
- دهشت خوښ (ل شوینا) دهست خوښ

1-2-4- هنگاقتنا زمانى – language disorders

(شاشیین ئاخفتنى) ئەو شاشیین نه بهردهوامن کو ب شیوه یه کى ئاسایى لدهڤ هه مى ئاخفتنکه رهکی دهیته دیتن، هه لهبت ریزا وی ژ کهسه کى بۆ کهسه کى دى و لدویڤ دوخى تووره یی، ترس، وهستیان و... هتد دهیته گوهورین، لى (هنگاقتنا زمانى – language disorders) ئەو شاشیین بهردهوامن کو بتنى لدهڤ کهسین نه خوښیا ئافاسیا – aphasia هه ی، واته ئەوین میشکى وان تووشى هنگاقتنى بووی دهیته دیتن. (شاشیین ئاخفتنى) کارتیكرنه کا نه رینی ناکه نه سه ر تیگه هه شتنى و پرۆسا په یوه ندیى تووشى ئاستهنگان ناکه ن (محمدهادى فلاحى، 1386، 127).

1-2-5 - pause - پاووستان

پاووستان زانیاریین گرنگ ددهته مه، بۆ نمونه، كهنگی ئاخفكه ر داوی ب پرۆسا هزركرنی دهینیت. دوو جۆرین پاووستانان هه نه، پاووستان بۆ مه بهستا ههلبژارتنا په یفا گونجای و پاووستان بۆ مه بهستا ههلبژارتنا رۆناناسیتاكسییا گونجای. ههلبهت ژیک جۆداكرنا فان هه ر دو جۆران كارهکی ب ساناھی نینه (جین ایچیسون، 1380، 204).

1-3 - شاشیین زمانی - slip of tongue - یان شاشیین ئاخفتنی - Speech errors

فهكۆله رین بیاقی شاشیین ئاخفتنی، د فهكۆلینین خۆدا زارافین جیاواز بكارهینا، لی سه ره رای جیاوازییا فورمی ئەف زارافه ب گشتی ئاماژه ب دیاردیه كا هه فیشك ددهن. شاشیین ئاخفتنی - speech errors. شاشیین زمانی - slip of tongue، شاشیین وهكهه فی - malapropism و لیکگوهورین - reversal ژ وان زارافانه. (ریچاردز و هه قالین وی) شاشییا ئاخفتنی، ب شاشییا ئاخفتنكهری د به ره مهینانا دهنگ، په یف و پستی دزان. و شاشییا لیکگوهورینی، ژی ب شاشییا بكارهینانا دهنگ، برکه و په یفی ل شوینا هه فدیو دزان (علی افخمی و محمود رضا اسدی مطلق، 1382، 32-34). کریستال شاشییا زمانی، ب قاریوونه كا نه ئاره زوومه ندانه ژ به ره مهینانا زنجیرا پینكه ه گریدا یا هه کیه یین زمانی دزانیت. ئەف شاشییه دشیته کارتیکرنی ل یه که یین (دهنگ، برکه، مۆرفیم، په یف و هندهك جاران ژی یه که یین مه زنترین ریزمانی) بکهت (ابراهیم چگنی، 1382، 413). لدهف (مهك ئارتور - Tom McArthur) ی شاشییا ئاخفتنی - کو ئەو ب شاشییا وهكهه فی بنافدکهت - بریتییه ژ بکارهینانا په یفه کی ژ ئەگه ری وهكهه فییا دهنگی ل شوینا په یفه كا دی (علی افخمی و محمود رضا اسدی مطلق، 1382، 32-34).

ئهم نه شیین خۆ ژ شاشیین زمانی دوور بکهین، ژ هه ر 1000 په یقاندا ئەم 1 یان 2 شاشییا ن دهین. لدویف له زاتییا ئاخفتنا مه کو 150 په یفن د ئیک خۆله كا، ئەم هه ر 7 خۆله كا شاشییه کی دهین و هه ر ئیک ژ مه رۆژانه 7 هه تا 22 شاشییا ن دهکته (Jena Pincott, Slips of the Tongue, 2015/8/1).

شروقه کرنا زانستییا شاشیین ئاخفتنی بۆ دهستیكا سالین هه فتییا ن دزقریته فه. به لاقبونا فهكۆلینا فرومکین - fromkin) ی ل سالا (1971) ی ریک بۆ فهكۆلینین هویرتر لسه ر فان شاشییا ن خوشکر. پشتی فی فهكۆلینی، فهكۆله ران بۆ زانییا هوکارین پشتکار د به ره مهینانا ئاخفتنیدا، گرنگییه زۆر ب شاشیین زمانی دان و مینا به لگه یه ک به ره هه ست پشت پی هاته گریدان (حسن خواجه ئی، 1385، 225).

فهكۆله ر پینکولی دهکن بزانی، كا ئەری ئەف شاشییه لدویف چ مۆدیله كا كاردکه ن و لدویف وی مۆدیلی ژی بزانی ئەف شاشییه کهنگی و چاوا روی ددهن. هه ر وهکی هاتییه گووتن، هه موو ئاخفتنكهره ک تووشی شاشیین ئاخفتنی دبیت، لی ریزا وی لدهف هه موو که سان یه کسان نینه و هندهك گه له ک فان شاشییا ن دهکن (هه مان ژیده ر، 225). فهكۆلین ل فان شاشییا ن نیشانددهن کو جۆره کی تاییه تی شاشیین زمانی هه نه کو به رجه سه ترن ژ جۆرین دی و ب شیوه یه کی به رلافت ر روی ددهن. ئەف جۆره هه لگه ری پینکهنین زمانی - linguistic constituents نه (ادریان اکماجیان، 1382، 410).

فهكۆلین ل شاشیین ئاخفتنی پشته فانییا فی بۆچوونی دهکته کو گری - یه که یا سه ره کییا پرۆگرام سازییا زمانیه. گه له ک جۆرین شاشیین ئاخفتنی هه نه کو د په یف یان دهنگاندا و ل سنووری گریدا روی ددهن. بۆ نمونه، رستا (John caught the ball, and Mary laughed) ژ دوو گرینییا ن پینکه هیته. نموونا ئیکی شاشییه كا ئاخفتنی و یا دووی شاشییه كا نه چاقریکری نیشانددهن.

1. John bought the call, and Mary laughed .

2. John Laught the ball, and Mary baughed. (دیوید کریستال و رزماری وارلی، 1388، 110)

4-1- شىۋېتس شاشىيىن ئاخىتتى

1-4-1- شىۋېتس شاشىيىن فرۆيدى – Freudian Explanation:

ھۆكۈرى قان شاشىيىن ئەقەيە كۆ ئاخىتتىكى پىتر ژ ھىزىكى د ئاف مىشكى خۇدا ھەنە، بۇ نىمۇنە، (بوش) باب د ھەوا ھەلبۇرتتا سالا (1992) ئىدا ئاخىتتا خۇ بىقى رەنگى دەستىپىكى:

I don't want to run the risk of ruining what is a lovely recession (reception)

ئەف رىستەيە ب سانامى نىشانىدەت، كۆ ئەقە شاشىيەكا دەنگىيە (sound error)، چۈنكى ھەر دوو پەيىف ژلايى فۇنىمىقە ۋەكەقەن، لى ل ھەمان دەمدا دىيىن بىيىن كۆ (داكەتتا ئابوورى) ھىزا (بوش) مژولى خۇ كىيە ۋ كىيەرى لىسەر ئاخىتتا ۋى كىيە، كەۋاتە ئەف شاشىيە دەربىيىن ژ ھىزا ۋى دكەت (حسن خواجهئى ، 1385 ، 228).

(فرۆيد) د ۋى باۋەيدىيە كۆ ھۆكۈرىن (دەروون ئازىيەن – psychodynamic) د دەستىنشانىكنا چەمكەندا پۇلى كىيە ھەيە، ۋاتە ئەف ھۆكۈرە دىيە ئەگەر كۆ ھەندەك چەمك پىتر ژ چەمكىن دى د ئامادە بن. (فرۆيد) نىشانىدەت ھۆكۈرى پەيدا بولغا قان ئەقەيە كۆ د ئىك دەمدا دوو كىيەن جىۋاز يان دژ لدەف ئاخىتتىكى، بۇ دەربىيە مەبەستە ۋى ھەنە. ئىك ژ قان كىيەن دەربىيىن ژ مەبەستە سەركىيا ۋى دكەت ۋ كىيە دى ئەۋە يا ھىزا ۋى مژولى كىيە ۋ دەربىيىن ژ مەبەستە كىيە ۋى دكەت. ھەندەك جاران ئاخىتتىكى قى مەبەستى كىيە ۋ قەدشەرت، لى ھەندەك جاران ژ ئەنجامى قى ناكوكىيا دەروونى شاشىيەكا زىمانى روى ددەت ۋ ئەف مەبەستە كىيە دەربىيىن. بەلگە لىسەر قى بۇچوونا (فرۆيد) ۋى ھەنە، دەمى ژەنەرالەك بۇ ئامارەپىكنا گرۇپەكى سەربازىن بىرىندەر دەربىيە (ترىيەي ژ شەرى – battled scared) ل شويىنا (بىرىندەر شەرى – battled scarred) بىكارىيەن. كەۋاتە شىۋېتس شاشىيىن (فرۆيد) ئەقەيە كۆ ھەمى شاشىيىن ئاخىتتىكى ژ ئەنجامى ھىزىشا قان ھىزىن كىيە بۇ ئاف ئاخىتتا مەبەستە ئاخىتتىكى روى ددەت. سەرەراي قى چەندى كۆ ئەف شىۋېتس شاشىيىن (فرۆيد) د ھەندەك شاشىيەكا، جەي پراۋەستانتىيە، لى د گەلەك ژ شاشىيىن دىيىن ئاخىتتىكى، كۆ ژ ئەنجامى پىرۇسەيىن سادەتر ۋەكى پىشقىھاتىن (a meal mystery) ل شويىنا a real mystery) ۋ پاشقىھاتىن (he pulled a tantrum) ل شويىنا (he pulled a tantrum) كەرتىن دەنگى روى ددەن، نەپەسەندە (دېۋىد دىليو كرول، 1391، 313).

2-4-1- شىۋېتس شاشىيىن زىمانىيە دەروونى – psycholinguistic explanation:

نەرىنا زىمانىيە دەروونى بەروفاژى نەرىنا (فرۆيد) كۆ ئەف شاشىيە بۇ ھۆكۈرى ھىزىن قەشارتىن ئاخىتتىكى دىزىقاندەن، جەخت لىسەر مىكانىزىمىن زىمانى دكەت. لىقۇرى شاشى د چالاكىيا زىمانىدا – performance ھەمان رۆلى ھىكەتتىن ئافاسى د تىۋرىن زىمانىيە دەروونىدا ھەيە. ۋاتە شاشىيىن د ھەر دوۋىندا روى ددەن، باشتىن بەلگەنە لىسەر زاننى چەۋايىا كىرگەن زىمانى ئاسايى (دېۋىد دىليو كرول ، 1391 ، 313). بۇ نىمۇنە، (فرامكىن) نىشانىدەت كۆ ژمارەكا زورا زىنجىران (segments) كۆ د شاشىيىن ئاخىتتىكى دەيىنە گۆھورىن يان دەيىنە قەگۆھازىن، ھەر ئەۋەن يىن ژلايى زىمانىيە ھاتىنە باسكىن، ئەقەژى قى راستىيى نىشانىدەت كۆ يەكەيىن زىمانى مينا سىمىيىن دەنگى، فۇنىمى ۋ مۇرفىم د پىرۇسا بەرھەمىيەنا گۆتەكىدا – utterance دىنە يەكەيىن پلان دانانى (planning units). لەۋرا (گارىت – Garratt) دىاردەك كۆ ژ قان زانىارىيىن ب دەستەتاتى ژ ئەنجامى شىۋېتس شاشىيىن دگەيىنە، پىرۇسىيەكا سىنتاكسىيا سەربخۇ ب ئافى (Autonomous synt . processor) (حسن خواجهئى ، 1385 ، 240).

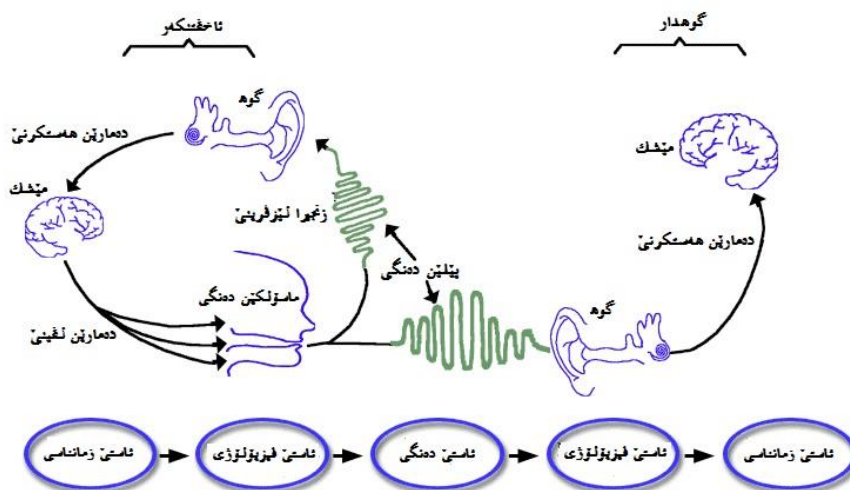
5-1- ھۆكار ۋ گرنگىيا شىۋېتس شاشىيىن ئاخىتتى

نەرىنەك لدور بەرھەمىيەنا زىمانى ئەقەيە كۆ ئەم (گۆتەن) د چەند قۇناغاندا بەرھەمدەيىن ۋ ھەر قۇناغەك ژى گرئىداي ئاستەكى شىۋېتس شاشىيىن. ئەگەر ھوسا بىت، شاشىيىن زىمانى دىيىن زانىارىيىن گرنگ

لسهر چهواتيا کارکنا فان قوناغان بدهنه مه (ديويد دبليو کرول، 1391، 313). کهواته، هۆکاری سهرهکی بۆ قهکولین ل شاشيین زمانی، زانیا قوناغین بهره مهینانا ئاخفتنییه. چونکی شاشيین ئاخفتنی لسهر یهکه یین جیاوازی زمانی روی دهن، له ورا ئهم دشين بگهينه قی ئهجامی کو پرۆسین بهره مهینانا زمانی ژ قوناغین جیاوازی دهر باز دبیت و ههمی یهکه یان ژی بخۆقه دگريت). ((Victoria Fromkin and Robert Rodman, 1988, 433 ئاخفتنکه ئاخفتنا خو لدویف پرۆگرامهکی دیارکری دادریژیت و دهر دبیت Rose-Marie Dechaine and Others: 2012:260)). شروقه کرنا شاشيین ئاخفتنی، زندهباری شروقه کرنا قوناغین بهره مهینانا ئاخفتنی، قوناغا لیزقرین یان راستقه کرنا ئاخفتنی ژی شروقه دکهت (محمدادی فلاحی، 1386، 130).

1-6- پرۆسا په یوهنديکرنی - communication

په یوهنديکرن بریتییه ژ لیکگوهورینا هزر و زانیاریان. ژبلی په یوهنديیا زمانی، په یوهندی بریکا نفیسین، خواندن، تهلهفون، لقین، شیوی سهر وچاقان و... هتد ژی دهیته ئهجامدان. بۆ دروستبوونا په یوهندی بتنی ئارهزوویا په یوهنديکرنی بهس نینه، بهلکو پیندقییه ریککه قتهکا دهستیکی ژی لسهر کۆدکرن - coding و کۆدقه کرنا - decoding په یامان هه بیت. قهگوهارتنا په یامی بریکا که نالهکی دیارکری مینا دهنگ و که نالی بهیستن/بلیفکرن - auditive-oral یان لقین و که نالی بینرای/ دهستی - visuo-manual دهیته ئهجامدان.

دیاگرام ژ (پریخ دادستان، 1387، 13) هاتییه وهرگرتن.

1-7- بهره مهینانا ئاخفتنی - language production

لدویف دابهشکرنا (دیفید دهلبلیو کرول - David W. Carrol) ی بهره مهینانا ئاخفتنی ژ چوار قوناغین ویتاکرنا - conceptualizing و هزری ئهوا پیندقییه بهیته دهر برین، فورموله کرنا پلانهکا زمانی - Formulating linguistic plans، گووتنا و پلانی - Articulating و چاقدیری کرنا ئاخفتنا خو - Monitoring پینکدهیت. (دیويد دبليو کرول ، 1391 ، 340-306).

1-7-1 قوناغین ویتاکرنی - conceptualizing

لدور قوناغا ئیکی زانیاریین مه گهلهک دکيمن. پرسیارا بهرهتی ئهقه ئهری ئهف هزره ژ کیفه دهین؟ بهری ببنه په یف شیوی وان چهوايه؟ لدور پرسیارا دووی زمانقانی دهر وونی و پسپورین دهر ووناسیی ههف بۆچوون لسهر قی چهندی کو وان شیوهیهکی مینتالیزی - mettalese واته سیسته مهکی ویتاکرنی یی جیاوازی ژ زمانی هیه. ب دهر بریه نهکا دی هزر لدهسپیکی شیوهیهکی مینتالیز هیه و پاشی شیوی زمانی

وهردگرن، لي زانا لسهر سيمايين في ويناکرنا هوښي ئيکنانگرن. لدور ژيدهرئ هزارن، زانيارين زانايان گهلهک کيمن و بتني دشين بيژن کو ئه قوناغه ههيه(حسن خواجه ئي ، 1385 ، 230).

1-7-2- قوناغا ب فورموله کرنا پلاني زماي – Formulating linguistic plans

بۆ نيشاندانا ب فورموله کرنا پلانا زماي، چه ندين مودي َل هاتينه پيشکيشکر، لي ب شيويه کي گشتي دشين دابه شي دوو جوړين سهره کي بکهين:

1-2-7-1- موديلين زنجيره يين پلاني زماي – serial models of planning

قه کولينين ب نافودهنگين فرومکين (Fromkin 1971-1973) و گاريت (Garrett 1980-1988) ئ نيشاندوده، کو پروسا پلانکرنا زماي ل شيوي زنجيره يه کا قوناغين پيکفه گريديانه و ههر قوناغه ک ژي گريدي ئيک ژ ئاستين پلانکرنا زمانينه. موديلين گرنگين زنجيره يي بريينه ژ:

1- موديل به ره مه ينانا ئاخفتني يا فرومکيني

موديل زنجيره يي فرومکيني ژ شوش قوناغان پيکدهيت. هزارا بنه ره تيبا في موديل ئه قهيه کو ئاخفتنکر ژ وي هزارا کو دقيت دهربريت دهستپيدکته و پلانا زمانيا خو لسهر بجه دهينيت. روئانه کا سينتاکسي بۆ رستي دهيت ههلبژاردن، هيزا سهره کي و لاوه کي و جهي دروستي ههر په يقه کي دهينه دهستنيشانکر. په يقي تهاو- واتاي و پاشي مورفيمين ريزماي و گيره ک دچنه جهي خو. ل دوماهي ب دياربونا روئانا زمانيا ديارکري، سيمايين دهنگين دروست ژي دهينه ههلبژاردن(ديويد دبليو کرول ، 1391 ، 315).

قوناغ	پروسه
1	دهستنيشانکرنا واتاي، واتايين کو پيدقييه بهينه دهربرين، به ره هم دهين.
2	ههلبژاردنا روئانا سينتاکسي، پلانه کا سينتاکسي بۆ رستي دهيت ههلبژاردن و جهي په يقان دهيت دهستنيشانکر.
3	ههلبژاردنا زنجيرا ئاوازان، هيزا سهره کي و لاوه کيا په يقان دهيت دهستنيشانکر.
4	دانانا په يقي تهاو- واتاي، ناف، کار و هه قانقايين گونجاي دهينه ههلبژاردن و ل جهي په يقان دهينه دانان.
5	دانانا گيره ک و مورفيمين ريزماي، مورفيمين ريزماي و پيشگر و پاشگر ل جهين گونجاي دهينه دانان.
6	دهستنيشانکرنا پيکهاتا دهنگي، رسته لدوي پيکهاتا دهنگي و لدوي ياسايين دهنگي دهيت دهربرين.

خشته ژ (ديويد دبليو کرول ، 1391 ، 315) هاتيه وهرگرتن.

2- موديل به ره مه ينانا ئاخفتني ل دهف گاريتي

(گاريت – garrett) بۆ شاشين زماي موديله کي پيشکيشدکته، موديل وي ژ سي ئاستين (په يام، رسته و به ره مه ينان) ئ پيکدهيت. دشين بيژين ئاستي په يامي، ههر ئه و ئاستي (پراگماتيک – سيمانتيک – pragmatic-semantic) ييه. ئاستي رستي ژي ژ دوو ئاستين: ئاستي ئهرکي – functional level (=کاره کي) و ئاستي جهي – positional level پيکدهيت(محمد هادي فلاحي، 1386 ، 129). پروگرامسازيا ئهرکي باسي بها و په يوه نديا سينتاکسي په يقان دکته. پروگرامسازيا جهي باسي نواندا دهربرينان مينا پيکهاتا دهنگي و ريزبه نديا کهرهستين رستي دکته(ادريان اکماجيان ، 1382 ، 413). شاشي ئه گهر لدوي ههر دوو ئاستين سهر ي بن، دهينه شروقه کر. هزارا سهره کي ئه قهيه کو کهرهسته دشين د ئاسته کيدا تيکه ل ببن و هوکارئ سهره کي ژي ئه قهيه کو هه موو زانيارين پيدقي لسهر وان کهرهسته تان د ئيک دهما د ئاماده نه، لي کهرهسته د ناقه را ئاستاندا تيکه ل نابن، چونکي هه موو زانيارين پيدقي لسهر وان کهرهسته تان د ئيک دهما و د دوو ئاستين جوذا دا ئاماده نين. که واته په يف دشين دناقه را پارچين ئاخفتندا و د ئاستي ئهرکيدا بهيه قه گوهارتن، لي دهنگ بتني د ناف پارچين ئاخفتندا و ل ئاستي جهي بهينه قه گوهارتن(هه مان ژيدهر، 1382 ، 413).

ژێدهری پهیامی

شاشیپن زمانی

M1, M2, M3, ...Mn

فاکته رین (واتایی) فۆرمین لیکسیکی و
په یوه ندیپن سینتاکسی هه لده بژین

هه گه هه زتنه په یفان و تیکه لیا په یفان ل
فیر رو ددهت. هه گه هه زتنه سه ریخیا
په یف فریزان ژ ل فیر رو ددهت.

ئاستی ئه رکی (بکارهینان)

فاکته رین (سینتاکسی) پیکهاتین ریزمانی ل
گه ل چارچوو فان دیاردگه ن. په یفین تاییه ت کو
ژلای فۆنیمی هاتینه ده ستنیشانکر دچنه د
ناف فان چارچوو فاندا.

هه گه هه زتن و لیکگه هه رینین رو نانی و
دهنگی، هه گه هه زتنه په یفان و مۆرفیمان ل
فیر رو ددهن.

ئاستی جهی (پۆسیشنال)

ئاستی دهنگی

هه ور کاریپن دهنگین پیکهاتین لیکسیکی و
ریزمانی هاتینه ده ستنیشانکر.

ژنایه برین ساده و ئالوژین دهنگی ل فیر
رو ددهن

هه دهک ریکار بۆ ئه ندامین به رهه م هینانا

...

سیسته مین به رهه م هینانی

لفینین زمانی

گوتنا پسته یه ک

مۆدىلا بەرھەمھىنا ئاڭخىتى لادەف (گارتى ژ (ادريان اكماجيان, 1382 , 414) ھاتىيە وەرگرتن .

2-2-7-1-مۆدېللىن ھەقتە رېيىن پلاننن زمانى Parallel models of ling. planning –

مۆدىلېن ھەققە رىب ۋەكى ئالترناتىۋە كىتە بەرامبەر مۆدىلېن زنجىرە يىن (فرۇمكىن و گارىت)ى. د قان مۆدىلاندا ئاستىن پىشكار پىچقە و د ئىك دەمدا د پروسا بەرھەم يىنامىدا كاردەكن. كەسىن د قان مۆدىلاندا كاركرىن برىتىنە ژ: (Levelt (1994, Dell (1988, Mackay (1987 و Stemberger (1985) (حسن خواجەئى , 1385 , 236).

هزرا بنه رەتتیا مۆدیلین ھەفتەریب ئەقەییە، کو چوار ئاستین گرییان د بیردانکا ئاڤتەنکەریدا ھەنە. واتە ئاستین (واتایی، سینتاکسی، مۆرفۆلۆژی و فونیمی). ویناکرین جیاواز ژ پەيامی د ھەر ئاستەکیدا روی ددەن، ئەف ویناکرنە گەلەک وەکی ویناکرین مۆدیلا زنجیرەیینە. لئ بەروفاژی مۆدیلین زنجیرەیی، ئەف ویناکرنە ب شیوەیەکی ھەفتەریب کاردکرن. واتە دەمی گرییەک د ئاستەکیدا چالاک دبیت، گرییین دیین د ھەمان ئاست و ئاستین دژیدا چالاک دب(ھەمان ژنەر ، 1385 ، 236-237).

-مۆدىلا (لولیت - Levelt)ى

ئەف مۇدىلە بۇ جارا ئىككى ژ لايى (لولیت - Willem J. M. Levelt) ى ل سالا (1989) ى ھايتىيە باسكرون. د فى مۇدىلە، پروسا بەرھەمھىنانا ئاخقۇنى ژ چەند قۇناغان پىكھەيت:

1. قوناغا ئامادەكرنا چەمكى، Conceptual preparation –

پينگاڦا ئيکي دستتيشانکړنا چه مکي ليکسيکيه، واته چه مکي کو بو پيڅ و مؤرفيمان د ناف ليکسيکين مه دا ه نه. بهرهمينانا پيڅکا واتادار ب و انا چالاکبونو چه مکي ليکسيکيه. ئف پروسهيه دبته ئه گهري چالاکبونو چه مکي ليکسيکي بناځي (ئاماده کړنا چه مکي).

قوناغا ئىككى كۈن بېرىلگەن قۇناغە بىر تېپىش ۋە گىزىنىشنىڭ مۇھىمى. لېكىن ھەر گىزىنىش پەيودىسىدا
 لىڭگىلىنىڭ دېئىن چەمكىدە ھەيە. ئەگەر ئاقتىنكىرى بىلەن دەۋرى مەيدان، پەيدا (ماھىن - mare)
 بىكار دەھنىت، كەۋاتە چەمكى لىكسىكىنى (ماھىن) ئىچالەك دېيت، لى دەمدى دىت بىلەن فېلەكى مەيدان بىلەن
 دەربىر (فېلا مەيدان) بىكار دەھنىت، چۈنكى چەمكى لىكسىكىنى تېتى بۇ دەربىر مەيدان بىلەن. (Willem J. M.
 Levelt and order, 1999, 3)

2. قۇناغا ھەلىقارتنى لىكسىكان – Lexical selection

ههلبژارتنا لیکسیکی بریتیه ژ هډیتنا په یقی یان ب شیوهیه کی زانستیر لیمّا – lemma یییه، ژ لیکسیکین هوشی – mental lexicon و ژپخومهت چه مکه کی لیکسیکی. ئاخفتکر د ئاخفتنا ئاساییدا د هر چرکه یه کیدا 2 هتا 3 په یقان ژ گه نجینا لیکسیکین خو ههلدبژیریت. بو ئاشکرا بونا ههلبژارتنا په یقی، گریبا لیمّا – one lemma node د هیلکارییدا دهیته زیده کرن، واته گریبه کا لیمّا بو هر چه مکه کی لیکسیکی ههیه. دهمی چه مکی لیکسیکی چالاک دبیت، گریبا لیمایی ژی چالاک دکهت. بقی رهنگی چه ندین لیمّا چالاک دبن و نیزیکترین و گونجایتین لیمّا دهیته ههلبژارتن. دهمی لیمّا دهیته ههلبژارتن روڼانا سینتاکسیا ویژی بو کودکرنا سینتاکسی – grammatical encoding پتر به رهف دبیت، واته ژینگه ها سینتاکسیا گونجای بو به یقمر دهیته ههلبژارتن. (همان ژنډر، 1999، 4)

3. کویکرنہ مؤرفوفونولوژی - Morphophonological encoding و برگہ سازی - syllabification

پشتی ھەلبژارتنا پەيڤا سىنتاكسى يان لىمايى، ئاخڭىتىنكەر پىڧىيە ژ قۇناغا چەمكى/سىنتاكسى - conceptual/syntactic ھەردە قۇناغا ھەرھەمپىنانى/فونىمى - phonological/articulatory بچىت. پىنگاڭا ئىكى، ڧەدىتتا فۇرمى فونىمى - words phonological shape پەيڧىيە ژ لىكسىكىن ھۇشى. ھەلگە لىسەر ڧى چەندىژى دياردا (سەر ى زمانى - tip of tongue) يە. لڧىرى لىما ھاتىيە ھەلبژارتن، لى فۇرمى فونىمى پەيڧى نەھاتىيە ھەلبژارتن. بۇ ڧەدىتتا فۇرمى پەيڧى پىڧى ب سى جۇرىن زانىارىيان ھەنە: رۇنانا مۇرفىمىيا پەيڧى، رۇنانا متركال (درىژى و شىۋە) و رۇنانا برگەي. بۇ ڧەدىتتا فۇرمى پەيڧى، كەرتىن پەيڧا

فونیمی دەیتە دەستنیشانکرن، لی ئەف کەرتکرنە د لیکسیکین ھۆشیدا نەھاتیە ھەلگرتن. د فنی مۆدیلیدا، کەرتکرن دکەفیتە قوناغین داوین. چونکی فنی پڕۆسی پەيوەندی ب ژینگەھا فونیمیڤە ھەيە. ب دەرپرینەکا دی، ژینگەھا فونیمی دەستنیشان دکت کا چەوا بڕگەسازیا وی پیکبھیت. د ئیک دەمدا دەنگ یان کەرتین مۆرفیمان دەیتە دەستنیشانکرن و ریزبەندیا وان دیار دبیت. قوناغا بڕگەسازى ب (پەيڤا فونیمی یان پەيڤا ئاوازی - prosodic word) دەیتە بناڤکرن. ئەف بڕگەيە د بڕگەدانیدا ھاتیە ھەلگرتن و بۆ بەرھەمھینانی مفا ژ وان دەیتە وەرگرتن. (Willem J. M. Levelt and order,1999,4)

4. کۆدکرن دەنگی - Phonetic encoding

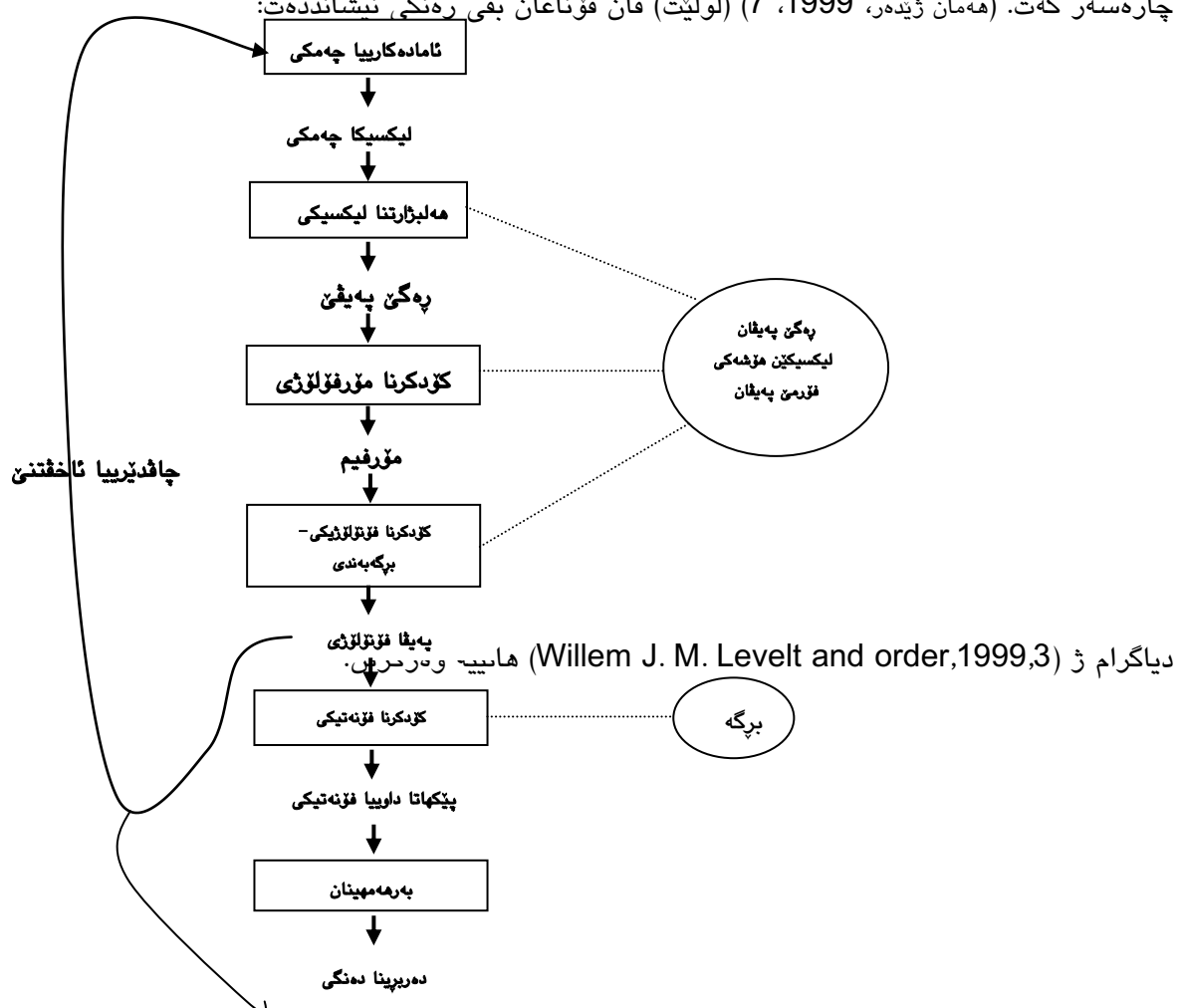
فۆرمی بەرھەمھاتیی پەيڤا فونیمی بڕیکا سنی ئاستین (گلوٹال - glottal tier، دفن - nasal tier و دەفی - oral tier) دەیتە ئەجامدان. (ھەمان ژیدەر، 1999، 5)

5. بەرھەمھینان - Articulation

سیستەمی بەرھەمھینانی بریتیە ژ میکانیزمین ماسۆلکەیی بۆ کۆنترۆلکرن (سیە، گەوری و ژین دەنگی...ھتد) و سیستەمەکی دەماری بۆ لڤینن بەرھەمھینانی. (ھەمان ژیدەر، 1999، 5)

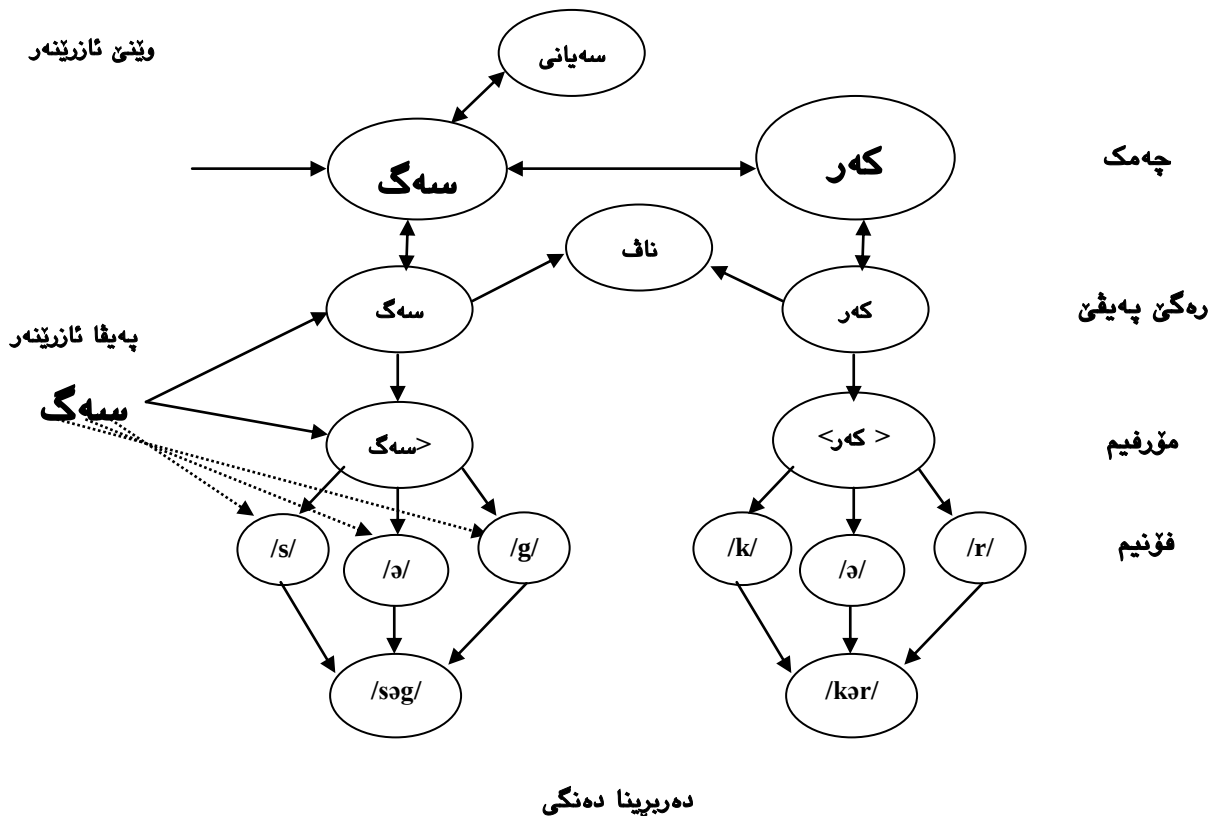
6. چاڤدیرکنا ئاڤتتا خو - Self-monitorin

ئاڤتتاڤکەر گۆھی خو ددەتە ئاڤتتا خو و شاشیین ئاڤتتا، مژداری و نەتەواوین ئاڤتتا خو دەستنیشان دکت و پیکولا راستکرنی - self repairs ددەت. دەمی ئاڤتتاڤکەر شاشییەکی دکت، رادوەستیت فۆرمین ھاریکارین - editing terms وەکی (ئە، ئی، نە....ھتد) بکاردھینیت و پشتی ھینگ شاشیا خو چارەسەر کەت. (ھەمان ژیدەر، 1999، 7) (لولیت) فان قوناغان بقی رەنگی نیشانددەت:

ئهم دشين بکورتی قان قوناغان د هیلکاریا ژیریدا نیشاندهین:

1-7-3- قوناغا دەرپینا دەنگی - Articulating

دەمی هزر ل شیوی پلانا زمانی دەیتە ریکخستن، پیدقییه ئەو زانیاری ژ میشکی بەرەف ماسولکەیان سیستەمی گووتنی بهیتە هارتن، ئەف ماسولکەیه ژی دی بکاری لقینی رابن و دەنگ بەرەم دەیت. بکورتی سی سیستەمین ماسولکەییین (هەناسەدانی - Respiratory، گەوری - Laryngeal و ژیین دەنگی - Vocal tract, Supralaryngeal) د بەرەمەهینانا دەنگاندا پیشکارن (حسن خواجەئی، 1385، 238-239).

1-7-4- قوناغا چاقدیریکرنا ئاخفتنا خو - self-Monitoring

دەمی ل دەمی ئاخفتنی، ئاخفتنەر تووشی شاشییەکا زمانی دبیت، پیکولا قەژاندنا ئاخفتنا خو ددەت. لولیت - levelt دیار دکەت کو ئەف قەژاندنە ژ سی قوناغان پیکدەیت:

1. برینا ئاخفتنا خو

پرانیا برینین ئاخفتنی پستی ل دەمکی کیم شاشییە دەیتە ئەنجامدان. ب دەرپینەکا دی، برین د ئیکەم سنووری پەیفای پستی شاشییە و بەری دەستپیکرنا پەیفای بهیت دەیتە ئەنجامدان.

2. فۆرمەکی زمانیین هاریکار - editing terms

بکارهینانا فۆرمین وەکی (uh, sorry, I mean) گوهداری ئاگەهدار دکەن، کو ئاخفتنەری دقیت دەرپینا شاش راستەبکەت. بکارهینانا قان فۆرمان ژی واتایین جیاواز هەنە، بۆ نمونە:

- A. I saw ... uh ... 12 people at the party .
- B. I saw ... oh ... 12 people at the party.

د رستا (A) دا بکارهینانا (uh) واتە، ئاخفتنەر ڕاوەستایە داکو هژمارا هویرا خەلکی بزانی. د رستا (B) دا بکارهینانا (oh) واتە، ئاخفتنەر نزانی هژمارا خەلکی چەندە، لی دقیت هژمارەکی بیژیت کو ل راستیی نیزیکی بیت. (دیوید دبلیو کرول، 1391، 333-338).

3. راسته کړن ئاخفتنا خو – self-repair

ئهم دشتين سى جوړين راسته کړن دهستنيشانکەين:

أ. راسته کړنن بله ز – Instant Repair

لقيرئ ئاخفتنکەر راسته خو دچيته سەر په يفا ئاريشه دار و وئ ب په يفا دروست دگوهوريت.

ب. پاشقه زفرين – anticipatory retracing

ئاخفتنکەر بۆ خالەکا بهرى شاشيى دزفريته ڤه. و په يڤهک يان چەند په يڤه کين بهريا شاش و يا شاش پيڤقه دبژيت.

ت. دووباره دهستپيکرن – fresh starts

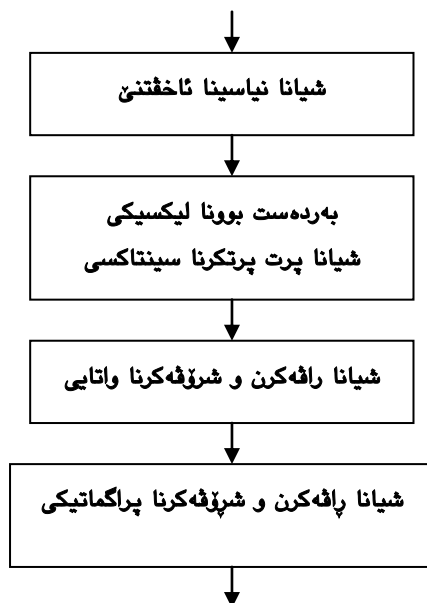
ئاخفتنکەر دهست ژ وئ پونا سينتاکسيا هه لدگريت و ئاخفتنا خو دووباره دادريژيت (ديويد دبليو کرول، 1391، 333-338).

تيگه هشتنا ئاخفتن:

به ره مهينانا ئاخفتن بزه حمه تتره ژ تيگه هشتنا ئاخفتن، لهوا زانيارين مه لسەر تيگه هشتنا زمانى، ب بهراورد لگهل به ره مهينانا ئاخفتن، گه لهک پترن. هوکار ژى ئەڤهيه کو د تيگه هشتنا ئاخفتنيدا ئەم ژ په يڤى به ره ڤ هزرئ دچين و په يڤ تشته کى به رجه ستهيه، لهوا ڤه کولەر باشت دشتين ڤه کولينا خو ئەنجام بدهن(حسن خواجه ئى، 1385، 223).

د ڤى قوناغا په يوه نديدا، زانيارى ژلايى ميشكى گوهداريڤه دهينه وه رگرتن و پروسا کوډڤه کرنى دى دهستپيکته (ديويد كريستال و رزمارى وارلى، 1388، 110). ئەڤ قوناغه ژى وهكى قوناغا به ره مهينانى ژ کومه کا پينگافان پيڤكهيت، لى چونكى باسکرن ڤى پروسى هه تا رادهيه كى په يوه ندى ب بابه تى مه ڤه نينه و داکو ڤه کولين درى ژ نه بيت، دى ڤى قوناغى د هيلکارييا ژيريدا نيشاندهين.

سيگنال

نياسينايه تا په يوه نديى

ژ (ادريان اکماجيان: 1382: 415) هاتيه وه رگرتن.

شيانا زانينا (ټيگه هشتا ټاخفتني) بریتیه ژ نیاسینا دهنګین ټاخفتني و پیلین دهنګییه. شیانا پرت پرتکرنا سینتاکسیژي بریتیه ژ دستنیشانکرنا په یقان ب هاریکاریا دهنګین وان و شروڤه و لیکدانا پیکهاتا رستیه. شیانا رافه کرنا واتاییزې واتا په یقان ب بهرچاف گرتنا په یوهندییا ریزمانی، پیکفه گړیددهت. شیانا رافه کرنا پراگماتیکیژي د راستیدا چالاکی یانژي نیته کا په یوهندیکرني کو رهنګه نارمانچ پتر ئو بیت، دهیته هه لېژاردن. ئه گهر کاری گوهداری دروست بیت، په یوهندیکرني دروست دبیت و بهروفاژي په یوهندیکرني دهیته برین. نابیت ئه م وده سا هزر بکهین کو ئه ف شیانین جیاوان، چ ژلای (دهقهرین جیاوازين ميشکی)، یانژي چ ژلای قوناغا بجه هاتنیفه ژه ف جودانه و جوداژي دهیته رویدان، به لکو گه له ک ژ فان پروسان ژلای دهمی رویدانی و ژلای چالاکیا میشکیفه پیکفه دگریډاینه و د هه مان دهمدا روی ددهن (ادریان اکماجیان ، 1382 ، 416).

پشکا دووین:

شاشین ټاخفتني: شروڤه و پو لینکرني - گوڤه را به هدینی وهکو نمونه

2-1- پو لینکرنا شاشیان :

ډه کولهران دابه شکرین جیاوا ب شاشین ټاخفتني نه نجامداینه و هر ئیکي ئاماژه ب هندهک جوړین سهره کی کرینه. لی ئه م دشین ب شینوهیه کی گشتی وان دابه شی دوو جوړین شاشین دهنګی (شاشین بهرهمهینانی) کو لسهر ئاستی دهنګی و شاشین سینتاکسی و واتایی کو لسهر ئاسته کی مه زنتر روی ددهن، دابه شبکه یین. لدویف ژیدهرین بهردهست ئه م دشین فان شاشین ژیری دستنیشانبکه یین:

2-1-1- شاشین دهنګی:

2-1-1- پیکگوهورپنا دهنګی - Sound Exchange: لږیری دوو یه که یین زمانی جهی وان لیکدهیته

گوهورین.

بۆ نمونه:

أ. لسهر ئاستی په یقی:

• ئه فه سحبته ← ئه فه سحبته

• ئوروگواي ← ئوگوروای

ب. لسهر ئاستی یه که یا مه زنتر ژ په یقی:

• ئه فه هوسا خوش ناچيته بهر ← ئه فه هوشا خوس ناچيته بهر

• مال و حالین مه... ← حال و مالین مه...

• سپیدی و شه فی بخو ← شپیدی و سه فی

2-1-2- جهنشینیا دهنګی - Sound Substitution : دهنګه ک ل شوینا دهنګه کی دی دهیته بکارهینان،

ئه ف جوړه ژ یین دی جیاوازه، چونکی دهنګه کی جهنشین په نګه د رستیدا ئاماده نه بیت.

بۆ نمونه:

• ئه ف سایيټه نه یین قهنجیتنه ← ئه ف سایيټه نه یین کهنجیتنه

• مروڤ دوست ← مروڤ دهست

• هه ژده روژان ئان بیست روژان ← هه ژده روژان ئان بیشت روژان

• مه میلاک...تکه مریشک... و گولچسک ...بیټ هین. ← مه میلاک...تکه مریشک... و گولچچک ...بیټ

هین.

2-1-3- پیشفه هاتنا دهنګی - Sound Anticipation : دهنګه ک ژبلی جهی خو یی سهره کی ل جهه کی

دیپی بهری خو ژي دهیت.

- شاندهڪا سڀ ڪهسي ← شاندهڪا سڀ ڪهسي
- شهڻي لهر خهوي ← شهڻي لهر خهڻي
- پيشه سازي ← پيشه سازي
- توڇه وان ٺاڙاڍيٽن ... ← توڇه وان ٺاڙاڍيٽن ...
- ٽئڪه تپيا زاناڀان دي په بامه ڪي پيشڪشڪهت. ← ٽئڪه تپيا زاناڀان دي په بامه ڪي پيش پيش ڪهت.

- شوکرا نعمه تین خودی بکہت ← شوکرا نعمه تین خو بکہت
- ل دہرفہی وہلاتی ← ل دہرفہی وہلاتی

- ته بقیّت یا پراستی... ← ته بقیّت یا **پراستی**...
- ئەڤه پرسیاره کا گه له ک **جدیده** ← ئەڤه پرسیاره کا گه له ک **جدیده**

• چوولکرنا گوندان و مانا ملله تی کرد...

- **ئەز يۈۈم.** ← ئەز يۈۈم [bwim]
- **شوپىرن** ← شوپىرن (لەمى بەرھەمەننا [ʃ]دا دەنگى فىتەكە كى دەت).

2-2-1- جهنشینیا په یفی - Substitution: که رسته یه کی زمانی ل شوینا که رسته یکی دی دهیته بکارهینان، ئەف جوړه ژ یین دی جیاوازه، چونکی که رسته ی جهنشین په ننگه د رستیدا ئاماده نه بیت. ئەفە ژ ی دی ب چەند شتوان بیت:

2-1-2-1- جهنشینکرن ب پهیڤهکا دهرفه‌ی گووتن، ئەڤه ژێ دبیته دوو جۆر:

- أ. لدویڤ وهکله‌ڤییا دهنگی
- کا بۆ من خێ ← کا بۆ من خیزی
- ئەو ئینته‌حانا وه خه‌لاس نه‌بوو ← ئەو ئینتیریتا وه خه‌لاس نه‌بوو
- خالا هه‌فتی ← خالا هه‌فکی
- هه‌می ل مه‌سله‌حه‌تا خۆ دگه‌ره‌ن. ← هه‌می ل مه‌سله‌حه‌تا خۆ دگوهورن.
- ب. وهکله‌ڤییا واتایی
- دڤیت سپیڤی رابم سه‌ری خۆ ستودا بشووم ← دڤیت سپیڤی رابم ره‌یت خۆ ستودا بشووم.
- دئ ئاڤا خۆ ڤه‌خوو ← دئ شیری خۆ ڤه‌خوو
- وه‌نه‌که دئ گوهرن خۆ بریندار که‌ی. ← وه‌نه‌که دئ چاڤین خۆ بریندار که‌ی.
- دئ چیت وارا تیک ده‌ت. ← دئ چیت وارا لیک ده‌ت.
- کا دا پیلان خۆ بکه‌مه‌ پئ خۆ ← کا دا چانتی خۆ بکه‌مه‌ پئ خۆ
- ئەمی لیدگه‌ره‌ن دوو ده‌فته‌را بۆ ته‌ په‌یدا بکه‌ین ← ئەمی لیدگه‌ره‌ن دوو ملیونا بۆ ته‌ په‌یدا بکه‌ین

2-1-2-2- جهنشینکرن ب پهیڤهکا د ناه گووتن

- د شه‌ری ... دا ددانێ پیرۆزی وی شکاندن و هه‌مزه شه‌هیدکرن. ← د شه‌ری ... دا ددانێ پیرۆزی وی شه‌هیدکرن و هه‌مزه شه‌هیدکرن.
- ئەم دشینن ڤان دانا بریکا فرچه‌کرنی هه‌ولا پاراستنا وان بده‌ین. ← ئەم دشینن ڤان پاراس...
- ئاماده ب ....ئامازه ب ئاماده‌کارین فیهسته‌ڤالی کر.
- خه‌لکی کوردستانی ب تایبه‌تی و عیراقی ب گشتی سه‌ره‌دانا ڤیری دکه‌ن. ← خه‌لکی کوردستانی ب گشتی و عیراقی ب گشتی سه‌ره‌دانا ڤیری دکه‌ن.
- ره‌نگی وی هنارییه، ئەری یی دیاره؟ ← ره‌نگی وی هنارییه، ئەری یی هنارییه؟

2-2-2-2- پینگوهورینا په‌یڤی - Word Exchange: دوو یه‌که‌ین زمانی جهی وان لیکه‌یه‌ته‌ گوهورین.

بۆ نموونه:

- سه‌حکی ڤی شه‌ڤی ژێ کوسته‌ریت شوول دکه‌ن و نه‌فه‌ریت تیدا. ← سه‌حکی ڤی شه‌ڤی ژێ نه‌فه‌ریت شوول دکه‌ن و کوسته‌ریت تیدا.
- هه‌ره سیکی بۆ من گولاڤه‌کی بکه‌ه. ← هه‌ره گولاڤه‌کی بۆ من سیکی بکه‌ه.

2-2-3- ژیرنا په‌یڤی - deletion Word: یه‌که‌یه‌ک یان چه‌ند یه‌که‌ ژ زنجیرا ئاخفتنی ده‌ینه ژیرن.

بۆ نموونه:

- بۆ جارا ئیکتییه دیوانا وی ده‌یته چاڤکرن ← بۆ جارا ئیکتییه دیوانا وی ده‌یته کرن
- ئەڤه‌ مژاره‌که‌ کو ئەڤرۆ هه‌می تاکین جڤاکی یین بخۆڤه‌ مژویل کړین. ← ئەڤه‌ مژاره‌که‌ کو ئەڤرۆ هه‌می تاکین جڤاکی یین بخۆڤه‌ کړین.

2-2-4- تیکه‌لکرن - Blinding: دوو په‌یڤ یان پتر پیکڤه‌ ده‌ینه ڤه‌نویسیان و تیکه‌ل دبن و یه‌که‌یه‌کی

به‌ره‌مه‌ده‌ین.

بۆ نموونه:

- ئەڤه‌ شه‌کر و ئاڤه ← ئەڤه‌ شه‌راهه

- خه لکی مه دارستانا ناپارێزن ← خه لکی مه دارستانا
- ئه گه ر ئه م عه ره بییا وئ قه مه ر وه ره بگرین. ← ئه گه ر ئه م عه مه رییا وئ قه مه ر وه ره بگرین.

5-2-2- قه گه هازتن - shift: د فی جوړیدا که رته کی ئاخفتنی ژ جهی خوینی سه ره کی دهیته قه قه تیان و ل جهه کی دی ده رده که ښیت.

بۆ نمونه:

- خیزان پتر شه فی قه ستا څیړی دکه ن. ← خیزان پتر قه ستا شه فی څیړی دکه ن.
- ئه ز سیڤا ناخۆم ← ناخۆم ئه ز سیڤا

6-2-2- پیکگوهورینا ژیکه قه تیای - Stranding Exchange: بناغه دهیته قه گه هازتن و که رتی دی لجهی خو دمنیت. جیاوازییا وئ لگه ل (پیکگوهورینا په یفی) ئه قه یه کو لڅیړی بتنی بناغه دهیته قه گه هازتن و مۆرفیمین دین به ند ل جهین خو دمنین.

بۆ نمونه:

- هه ر سه ره کی عاقله کی تیدا ← هه ر عاقله کی سه ره کی تیدا
- 3-2- شاشیین روئانی: لڅیړی نه گونجان دناقه را کار و پیکهینه رین دیدا هه یه. ئاخفتنکه ر ل ده ستپیکا رستی روئانه ک بۆ رستا خو هه لېژارتیی، لی ده می دکه هیته داوییا رستی وئ روئانی دگوهوریت.

بۆ نمونه:

- (پوئانا ئیک): ئه قه ئاریشا مه یه، هه ز دکه ین ئه م پشت به ستن بخۆ، وئ چاره سه ر بکه ین.
- (پوئانا دووین): ئه قه ئاریشا مه یه، هه ز دکه ین ئه م بخۆ، وئ چاره سه ر بکه ین.
- (شاشی): ئه قه ئاریشا مه یه، هه ز دکه ین ئه م ... پشتا ... بخۆ، وئ چاره سه ر بکه ین.
- (پوئانا ئیک): شه فی دشین خاولییه کا گه رم لسه ر ئه رزنا کو دانن و گه رم بکه ن.
- (پوئانا دووین): شه فی بریکا خاولییه کا گه رم دشین ئه رزنا کو خو گه رم بکه ن.
- (شاشی): شه فی دشین ... بریکا ... خاولییه کا گه رم لسه ر ئه رزنا کو دانن و گه رم بکه ن.
- هه ر ژ که څندا ژن یا هاریکار بوویه د کاروبارین خیزانیدا. ← هه ر ژ که څندا ژن یا ... هه ڤ ... هاریکار بوویه د کاروبارین خیزانیدا.
- ئه گه ر ئه ڤ حاله ته به ره ڤ پشتر بچیت. ← ئه گه ر ئه ڤ حاله ته به ره ڤ پشتر بییت.
- چ پیکر نین د پیکا پشکه څندا ژنیدا. ← چ پیکر نین ... هنده کین هه ین ... د پیکا پشکه څندا ژنیدا.
- ته ئه ز ئیخستم ← ته ئه ز که تاندم

4-2- دهو روو به ر

لدویڤ ئه و دوخی گووتن تیدا دهیته به ره مه مه یان، گوهدار دزانیت کو ئاخفتنکه ر تووشی شاشیی بوویه. بۆ نمونه:

- (دهو روو به ر) ا. من نه قیت بابۆ ب فان جلاکانه بۆ من ته سویرا بگریت.
- ب. دی هه ره بیژئی بۆ ته جلاکا بگریت. ← دی هه ره بیژئی بۆ ته جلاکا بگریت.
- (دهو روو به ر) (حسین) دبیزته (شورشانی):
- کا ته له فوئا (دلیرین) ی بکه. ← کا ته له فوئا (شورشانی) ی بکه.
- (دهو روو به ر) مزه خه یا هله و دهنگی وئ دهیت.
- ئه قه کاره با موه لیدینه؟ ← ئه قه مزه خه یه؟

2-2- شەۋقەكرنا داتايان

1. پىژا بكارهينانا ھەر شاشىيەكى بقى رەنگى خوارىيە:

لدويڭ (282) شاشىيىن كۆمكى، (97) شاشى واتە (34.39%) شاشىيىن دەنگى و (144) شاشى واتە (51.06) شاشىيىن سىنتاكسى و واتايى، (28) شاشى واتە (9.92) شاشىيىن رۆنانى و (13) شاشى واتە (4.60) شاشىيىن دەورووبەرىنە.

دناڭ شاشىيىن دەنگىدا، شاشىيىن (پىڭگۈھورپىنا دەنگى) و شاشىيىن (پاشقەچوونا دەنگى) ب پىژا (8.86) ل پلا ئىكى، و شاشىيىن (جەنشىيىنا دەنگى) ب پىژا (4.96) ل پلا دوويى دەين.

دناڭ شاشىيىن سىنتاكسى و واتايىدا، شاشىيىن (جەنشىيىنا پەيڭى) ب پىژا (19.85) ل پلا ئىكى شاشىيىن (پىڭگۈھورپىنا پەيڭى) ب پىژا (12.05) ل پلا دوويى و شاشىيىن (ژىيىرنا پەيڭى) ب پىژا (10.99) ل پلا سىيى دەين.

پىز	جۇرئ شاشىيىن	ھۇمار	پىژە
1	پىڭگۈھورپىنا دەنگى	25	8.86
2	جەنشىيىنا دەنگى	14	4.96
3	پىشقەھاتنا دەنگى	12	4.25
4	پاشقەچوونا دەنگى	25	8.86
5	ژىيىرنا دەنگى	10	3.54
6	زىدەكرنا دەنگى	6	2.1
7	ھەماھەنگىيا قاۋلى	1	0.35
8	حلىسىنا دەنگى	4	1.41
9	جەنشىيىنا پەيڭى	56	19.85
10	پىڭگۈھورپىنا پەيڭى	34	12.05
11	ژىيىرنا پەيڭى	31	10.99
12	تىكەلكرنا پەيڭى	5	1.77
13	قەگۈھازتن	17	6.02
14	پىڭگۈھورپىنا ژىكفەقەتايى	1	0.35
15	شاشىيىن رۆنانى	28	9.92
16	دەورووبەرى	13	4.60
كۆم		282	%100

2. شاشى لدويڭ مۆدەلەكا دياركرى روى دەن و ئەم دىيىن قان مۆدەلەن دەستىشانىكەين. ياسا و دەستورپىن ئەف مۆدەلەلە لسەر دەينە ئاڭكرن، د وان قەكۆلىناندا يىن لسەر زمانىن دى ھاتىنە ئەنجامدان، ھاتىنە پەسەندكرن. ئەم ژى دىيىن قان ياسا و دەستورپان لدويڭ دەستكەقتىن زانستىيىن بەرى و نمونىن زمانى كوردى بقى رەنگى دەستىشانىكەين:

• يەكەيىن پشكار د پروسا شاشىيىن ئاڭقۇنىدا، ژلايى ژىنگەھا دەنگىقە يەكسانن. بۆ نمونە دەستىپىكا بىرگى لگەل دەستىپىكا بىرگى، گويىپىكا بىرگى لگەل گويىپىكا بىرگى و داوييا بىرگى لگەل داوييا بىرگى ... ھتد.

بۆ نمونە:

شه‌فی لهر خه‌وی ← شه‌فی لهر خه‌فی (ده‌ستپیکا برگی لگه‌ل ده‌ستپیکا برگی)

- هه‌ر دوو یه‌که ژلایی به‌ره‌مه‌ینانیقه یه‌کسانن. بۆ نمونه، هه‌ر دوو کونسۆنانتن یان ڤاولن.... هتد. بۆ نمونه:

هه‌ژده رۆژان ئان بیست رۆژان ← هه‌ژده رۆژان ئان بیشت رۆژان (هه‌ر دوو کونسۆنانتن) مرۆڤ دوست ← مرۆڤ ده‌ست (هه‌ر دوو ڤاولن)

- په‌یقا به‌ره‌مه‌اتی ژ ئه‌نجامی شاشییا زمانی، لگه‌ل یاساین ده‌نگین وی زمانی دگونجیت. بۆ نمونه:

پیشه‌سازی ← پیشه‌سازی (پاشقه‌چونا ده‌نگی)

ل ده‌رقه‌ی وه‌لاتی ← ل ده‌قه‌ی وه‌لاتی (ژبیرن ده‌نگی)

- (پیشقه‌هاتنا ده‌نگی) و (پاشقه‌چونا ده‌نگی) بتنی د فریزیدا - phrase روی دده‌ن. بۆ نمونه:

ده‌ست خوش ← ده‌شت خوش (پیشقه‌هاتنا ده‌نگی د سنووری ده‌نگیدا)

- پیکگوهورپنا په‌یقی د یه‌که‌یه‌کا مه‌زنتر ژ فریزیدا روی دده‌ن. بۆ نمونه:

هه‌ره سیکی بۆ من گولافه‌کی بکړه. ← هه‌ره گولافه‌کی بۆ من سیکی بکړه. (پیکگوهورپنا په‌یقی د یه‌که‌یه‌کا مه‌زنتر ژ فریزیدا)

ئه‌نجام:

1. د ناڤ شاشیین کۆمکریدا، شاشیین سینتاکسی و واتایی ب ریزا (51.06) ل ڤلا ئیکی و شاشیین ده‌نگی ب ریزا (34.39%) ل ڤلا دوویی ده‌ین.

2. د ناڤ شاشیین ده‌نگیدا، شاشیین (پیکگوهورپنا ده‌نگی) و شاشیین (پاشقه‌چونا ده‌نگی) ب ریزا (8.86) ل ڤلا ئیکی، و شاشیین (جه‌نشینییا ده‌نگی) ب ریزا (4.96) ل ڤلا دوویی ده‌ین.

3. د ناڤ شاشیین سینتاکسی و واتاییدا، شاشیین (جه‌نشینییا په‌یقی) ب ریزا (19.85) ل ڤلا ئیکی شاشیین (پیکگوهورپنا په‌یقی) ب ریزا (12.05) ل ڤلا دوویی و شاشیین (ژبیرنا په‌یقی) ب ریزا (10.99) ل ڤلا سینیی ده‌ین.

4. شاشی لدویف مۆدیله‌کا دیارکری روی دده‌ن و ئه‌م دشیین ڤان مۆدیلا ده‌ستیشانبکه‌ین.

5. یاسا و ده‌ستوورین ئه‌ف مۆدیله‌له‌ لسه‌ر ده‌ینه ئافاکرن، بقی ره‌نگی خوارینه:

- یه‌که‌یین پشکار د پرۆسا شاشیین ئاخقتنیدا، ژلایی ژینگه‌ها ده‌نگیقه یه‌کسانن.
- هه‌ر دوو یه‌که ژلایی به‌ره‌مه‌ینانیقه یه‌کسانن.
- په‌یقا به‌ره‌مه‌اتی ژ ئه‌نجامی شاشییا زمانی، لگه‌ل یاساین ده‌نگین وی زمانی دگونجیت.
- (پیشقه‌هاتنا ده‌نگی) و (پاشقه‌چونا ده‌نگی) بتنی د فریزیدا - phrase روی دده‌ن.
- پیکگوهورپنا په‌یقی د یه‌که‌یه‌کا مه‌زنتر ژ فریزیدا روی دده‌ن.

لیستا ژیده‌ران:

ا- ب زمانی فارسی:

1. -ابراهیم چگنی، فره‌نگ دائره‌ المعارفی زبان و زبانها، دانشگاه لرستان، نشر به‌نام، تهران، 1382.
2. ادریان اکماجیان و دوستان، زبان‌شناسی درامدی بر زبان و ارتباط، ت: علی به‌رامی، ویراست چهارم، نشر رهنما، تهران، 1382.
3. پریرخ دادستان، اختلالهای زبان (روشهای تشخیص و بازپروری)، چاپ پنجم، نشر سمت، تهران، 1387.
4. جورج یول، نگاهی به زبان (یک بررسی زبان‌شناختی)، ت: نسیرین حیدری، چاپ سوم، نشر سمت، تهران، 1384.
5. جین ایچیسون، مبانی زبان‌شناختی، ت: محمد فائض، انتشارات نگاه، 1380، تهران.
6. حسن خواجه‌ئی، روان‌شناسی زبان، نشر دانش ارا، تهران، 1385.

7. دیوید دبلیو کرول، یوان شناسی زبان، ت: حشمت الة صباغی، انتشارات رشد، تهران، 1391.
8. دیوید کریستال و رزماری وارلی: درامدی بر اساس شناسی زبان، ت: زهرا سلیمانی و نوشین ادیب، انتشارات دانژه، تهران، 1388.
9. سید محمد ضیاء حسینی، مبانی زبان شناسی، نشر رهنما، تهران، 2010.
10. علی افخمی و محمود رضا اسدی مطلق، بررسی خگهای گفتار در زبان فارسی، مجله داشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، تهران، شماره 166 و 167، تابستان و پاییز 1382.
11. -محمد هادی فلاحی، بررسی انواع لغزشهای زبانی در گفتار فارسی زبانان بزرگسال، فصلنامه زبان و زبانشناسی، سال سوم، شماره 5، بهار و تابستان 1386.
12. -ویکتوریا فرامکین و رابرت رادمن، درامدی بر زبانشناسی همگانی، ترجمه علی بهرامی، چاپ دوم، نشر رهنما، تهران، 1380.
13. وب سایت ترهپی، فرایندهای شناختی، فصل سوم، (30/7/2015):
<http://trapy.blogfa.com/page/asas.aspx>

ب- ب زمانی ئنگلیزی:

14. [Rose-Marie Dechaine](#), [Strang Burton](#), [Eric Vatikiotis-Bateson](#), Linguistics For Dummies, Juha Wiley & Soru Canada, Ud, 2012.
15. Willem J.M. Levelt, Monitoring and self-repair in speech. Cognition 14 (1983) 41-104.
16. Willem J. M. Levelt, Ardi Roelofs, & Antje S. Meyer, A theory of lexical access in speech Production, Behavioural and Brain Sciences, 1999, 22, 1-75.
17. Wikipedia, the free encyclopedia, Malapropism, (2015/8/1):
<https://en.wikipedia.org/wiki/Malapropism>
18. Jena Pincott, Slips of the Tongue, (2015/8/1):
<https://www.psychologytoday.com/articles/201203/slips-the-tongue>

الملخص

الخطاء الكلامية او اللغوية هي تلك الاخطاء التي تحدث عند كل شخص ولكن لا تحصل بصورة دائمة . وتختلف نسبة هذه الاخطاء من شخص الى اخر حسب ظروف الغضب والخوف والتعب...الخ. يحاول الباحثان ان يعرفا النموذج الذي من خلاله تحدث هذه الاخطاء ومعرفة كيفية وزمان حدوث هذه الاخطاء .

يحاول البحث الموسوم (الخطاء اللغوية في الخطاب اليومي الكوردي) أن يوضح هذه الاخطاء اللغوية لمتحدثي اللغة الكوردية و كذلك يحاول أن يحدد أنواعها و نماذجها.

هذا البحث أعتمد على المنهج الوصفي المستند على نموذج الاحصائي في توضيح أنواع و نسب كل خطأ لغوي. الامثلة تم اخذها من الاحاديث اليومية من منطقة بهدينان و ذلك من خلال أستماع الباحثان الى حديث الناس و القنوات التلفزيونية و توصل الباحثان الى النتائج التالية (الخطاء تحدث طبقا لقوانين معينة . وهكذا نستطيع تشخيص هذه القوانين) و هكذا من خلال تحليل النماذج المختارة لهذا البحث وجدنا ان (نسبة الاخطاء النحوية والدالية هي 51.06% بينما نسبة الاخطاء الصوتية هي 34.39%)

Abstract

Speech's errors are the errors that can be committed by any person but don't happen always. The rate of these errors is varied from one person to another according to some circumstances like anger, fear, fatigue....etc. The researcher tries to find out the model by which these errors are taken place and to know the mechanism and time of happening of these errors.

The research entitled (The speech errors in Kurdish daily speech) tries to explain these errors among Kurdish speakers and determine its types and models.

The research is descriptive one and based on the statistics model in explaining types and ratios of each speech error. The examples were taken from Badenan daily speech by listening to every day's speech and to TV channels. The research has reached many results. Among them is that Errors happen according to certain rules and we can determine these rules. The ratio of syntax and semantic errors is 51.06%, while the ratio of phonological errors is 34.39%.